

АГРАР СОҲА ХУСУСИЯТЛАРИ ВА ФАОЛ ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТНИНГ ДОЛЗАРБЛАШУВИ

Тожибоева Д.

Тошкент молия институти, Тошкент, Ўзбекистон

Мақолада аграр соҳани ривожлантириш ва 2017-2021 йилларга мўлжалланган “Ҳаракатлар стратегияси”да белгиланган мақсадни амалга ошириш учун қўйилган вазифаларни бажаришда инвестицияларнинг миқдори ва улушини оширишнинг нақадар зарурлиги асосланган ва таклифлар берилган.

Таянч сўзлар: инвестиция, қишлоқ хўжалиги, ернинг унумдорлиги, иш кучи, инвестициянинг улуши, асосий капиталга инвестиция.

В статье обоснована необходимость увеличения объема и доли инвестиционных вложений в реализацию целевых показателей развития аграрного сектора по «Стратегии действия на 2017–2021 годы», а также выработаны предложения по увеличению инновационных инвестиций в аграрный сектор.

Ключевые слова: инвестиция, сельское хозяйство, плодородие земли, рабочая сила, доля инвестиций, инвестиция в основной капитал.

КИРИШ

Миллий иқтисодиётнинг ривожини, фан-техника тараққиётини, аҳоли бандлигини таъминлаш, янги иш ўринларини яратиш айнан, инвестициялар билан боғлиқ. Мамлакат иқтисодиётидаги таркибий ўзгаришлар ҳам инвестицияларга бориб тақалади. Мультипликацион жараён инвестициялар, уларнинг эгалари ким бўлишидан қатъий назар ресурсларни ҳаракатга солиб, ишлаб чиқариш фаоллигини орттиради. Илгарига қараганда кўпроқ маҳсулот яратилади ва даромад олинади, иқтисодий ўсиш таъминланади.

Иқтисодиётдаги, жумладан, қишлоқ хўжалигидаги умумий ҳолатни кўп жиҳатдан йўналтирилган инвестициялар ва уларнинг нақадар самарадорлигига қараб аниқлаш мумкин. Шунинг учун ҳам инвестицияларга инвестицион муҳит яратилишига нафақат ҳар бир мамлакат, балки халқаро миқёсда (БМТ Бош Ассамблеясининг савдо ва тараққиёт конференцияси (UNCTAD) орқали) ҳам алоҳида диққат-эътибор берилади: бугунги кунда барқарор ўсишни таъминлаш учун инвестицияларни йўналтиришга глобал миқёсда ижобий сиёсий иқлим яратиш зарурияти ҳар қачонгидан кўра учаймоқда¹. Лекин охириги йилларда иқтисодиётга қўйилаётгани инвестициялар, айниқса тўғридан-тўғри инвестициялар камайиб бормоқда. Уларнинг ҳажми 2017-2018 йиллари ривожланган мамлакатларда 40 % гача тушиб кетди.²

Инвестициялар айниқса, аграр соҳа учун муҳим. Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ўсишнинг сифат даражасини таъминлаш учун кенг миқёсда техника,

¹Доклад о мировых инвестициях 2017. Инвестиции и цифровая экономика. Основные тенденции и общий обзор. UNCTAD/WIR/2017 (Overview)

²<https://www.vestifinance.ru/articles/113501>

технология, ўсимликларни ҳимоя қилиш, экология, ахборот, малака, инфраструктура ва бошқаларни қамраб олган фронтал миқёсдаги **инновацион инвестицияларни** амалга ошириш зарур. Ундан ташқари, **“Яшил иқтисодиёт”** яъни, иқтисодиётни комплекс: иқтисодий-ижтимоий-экологик жиҳатдан мутаносибривожланишинитаъминлаш ҳаминновацион инвестицияларни талаб қилади. Шунинг учун ҳам республикада бу масалага эътибор янада кучайтирилди. 2019 йилни “Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили» деб аталиши ҳам бежиз эмас. Республикада йилдан-йилга ишлаб чиқаришга қўйилаётган инвестициялар ҳажми ортиб бормоқда. Лекин аҳолининг юнг муҳим эҳтиёжи, саломатлигини, давлатнинг иқтисодий хавфсизлигини жумладан, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг асосий омилларидан бири, эрамиздан 430-355 йил аввал Ксенофонт деҳқончилик барча касбларнинг онаси ва боқувчисидир, деб улуғлаган, «Шу маънода, **деҳқон бу – ҳаётнинг бақувват устун, тирикликнинг мустаҳкам таянчи**, десак, ҳеч қандай муболаға бўлмайди», [2] –деб президенти миз таъкидлаган, мамлакатимизда ЯИМнинг 18-19 фоизини ишлаб чиқараётган тармоқ–қишлоқ хўжалиги инвестицияларнинг пастлиги билан ажралиб турибди.

Мазкур мақолада унинг сабаблари кўрсатилиб, соҳага инвестиция ҳажмини ошириш бўйича тавсиялари шлаб чиқишга диққат қаратилган.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ.

Тадқиқотимиз кўрсатадики, инвестицияларга бағишлангантадқиқотлар кўп ва кенг қамровли. Уларнинг барчасини бир мақола доирасида чуқур таҳлил қилиш имкони йўқ. Республикада тадқиқотчиларикўпроқхорижий инвестицияларни жалб этишга устун даражада диққат қаратишмоқда. Улардан охирги йилларда чоп этилган С. Обидовнинг“Мамлакатимиз реал сектор корхоналарига инвестициялар жалб қилиш ҳолати ва уларни баҳолаш усуллари”, О.Т.Астанакулов, Х.С.Асатуллаев, С.У. Халиковларнинг“Анализ и оценка эффективности инвестиционных проектов”, З. Д.Сайдахмедова, Д. Х. Ахмедовларнинг“Глобаллашув шароитида инновацион иқтисодиётни ривожлантиришда инвестицияларнинг роли”, М. Алимарданов, А.Хайдаров, А. Бозоров, Н. Шариповларнинг“Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётига чет эл инвестицияларини жалб қилишда солиқларнинг роли”, У. А.Турсуновнинг“Ўзбекистонда жамғармалар ва инвестициялар ҳолатини макроиқтисодий жиҳатдан статистик баҳолаш”ва бошқаларни кўрсатиш мумкин.

Уларда мамлакатимиз минтақаларига инвестициялар жалб этилиш ҳолати таҳлил қилиниб, уни баҳолаш йўналишлари кўрсатиб берилган.

Республикада амалга оширилаётган инвестицион сиёсат йўналишлари ва инвестицион лойиҳалар самарадорлигини баҳолаш ва таҳлил қилишнинг ўзига хос хусусиятларига алоҳида эътибор қаратилган ҳамда уни такомиллаштириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқилган. Хорижий инвесторларга давлат томонидан бир қатор имтиёз ва преференциялар берилиши, шунингдек, хорижий инвестиция иштирокидаги корхоналарнинг солиқ юкини камайтириш, корхоналарнинг инвестиция фаолияти ва бизнесни ривожлантиришмасалалари ўрганилган[3-6]. Охирги мақолада жамғармалар ва инвестициялар ҳолатива

уларнинг яқин йилларда иқтисодий ўсиш билан боғлиқлиги таҳлил қилинган [8]. Лекин аграр соҳада инвестиция масалаларини ўрганишга қаратилган изланишлар жуда кам. Шулардан бири Д. Ҳусановнинг “Аграр соҳада инвестиция фаоллигини оширишнинг долзарб масалалари” мақоласида қишлоқ хўжалигида инвестиция жараёнининг бозор тамойилларига ва ислохотларга монандлигини таъминлаш назарий жиҳатдан ўрганилган [9].

Муаллифнинг 2012 йилда чоп этилган “Кўп укладлилик шароитида аграр соҳа самарадорлигини оширишнинг илмий-назарий асослари” номли монографиясида асосий капиталга инвестицияларда қишлоқ хўжалиги улушининг пастлиги ва унинг оқибатлари кўрсатиб берилган [7]. Тадқиқотлар кўрсатадики, кейинги йилларда ҳам бу тенденция давом этмоқда.

1-расм. ЯИМ ва асосий капиталга инвестицияда қишлоқхўжалигининг улуши, %да [11-13].

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР.

Маълумки, жаҳон иқтисодиётида мамлакатни ривожланишини таъминлаш учун ЯИМнинг 25-30%и миқдорида инвестиция сарфлаш зарурлиги аллақачон исботланган. Лекин тадқиқотимиз мамлақати-мизда қишлоқ хўжалигига киритилаётган инвестициялар миқдорининг паст-лиги ва улуши камайиб бораётганлигини кўрсатмоқда. Ваҳоланки, қишлоқ хўжалиги ўзининг хусусиятларига кўра бошқа тармоқларга қараганда ҳам кўпроқ инвестициялар киритилишини талаб қилади.

Иқтисодиёт тармоқлари бўйича асосий капиталга инвестициялар таркиби (фоизда)[11-13]

	Йиллар							
	1990	1995	2000	2005	2010	2014	2015	2017
Жами	100	100	100	100	100	100	100	100
Ишлабчиқаришчунмўлжалланган	58,3	68,1	57,5	57,5	74,7	72,2	73,2	
Саноат	16,8	45,1	29,7	32,6	30,4	37,4	40,9	44,7
Қишлоқхўжалиги	26,7	8,4	5,7	8,2	3,5	4,1	3,3	3,3
Қурилиш		0,5	0,5	0,3	2,5	2,3	4,4	4,1
Транспорт ваалоқа	5,4	7,5	16,7	13,0	29,1	14,1	11,2	13,4
Савдоваумумовқатланиш		5,7	4,3	3,1	4,8	5,8	5,8	
Бошқасоҳалар	9,4	0,9	0,6	0,3	4,4	8,5	7,6	5,4
Ноишлабчиқаришчунмўлжалланган	41,7	31,9	42,5	42,5	25,3	27,8	26,8	
Жумладантураржойқурилишигаинвестициялар								17,9

Чунки, биринчидан, қисқа муддатли даврда унумдорликнинг пасайиш қонуни амал қилади. Иккинчидан, турли-туман техника талаб этилади ва уларни ишлатиш мавсумий характерга эга (айримларини ҳафта, ҳатто 2-3 кун ишлатилади). Булардан ташқари, бошқа қатор ўзига хос хусусиятларни кўрсатиш мумкин.

Республикаميزдаумумий экин майдонининг 70%ини пахта ва буғдой ташкил этади. Корреляцион методни қўллаб олиб борган тадқиқотимиз ернинг бонитет бали эвазига олинадиган пахта ва буғдой ҳосили миқдори камайиб бораётганини кўрсатмоқда.

$$Y = 0,3377X_1 + 0,0025X_2 + 0,2154X_3 + 1,6622;$$

Бу ерда: y – ҳосилдорлик, ц/га;

Ҳосилдорликка таъсир этувчи омиллар:

x_1 – тупроқнинг ўртача балл бонитети;

x_2 – бир га. ерга сарфланган ўртача умумий харажатлар, га/сўм;

x_3 – сув билан таъминланиш, га/минг метр куб;

Тупроқнинг ўртача бонитет балини бир баллга ортиши ҳосилдорликни 0,3377 центнерга ортишига олиб келади. Харажатларни 100 минг сўмга ортиши ҳосилдорликни 0,25 центнерга оширишга олиб келади.

2018 йили кейинги 2015-2017 йил натижаларини ҳам қўшиб, пахта ҳосилдорлигига ернинг бонитет балининг таъсирини ўрганиш натижасида бу боғланиш куйидагича ўзгарди:

$$y_i = 0,2971x_{i1} + 9,8469$$

Натижада кейинги уч йил ичида бонитет балл эвазига олинадиган пахта ҳосили гектарига 0,0406 ц/га камайган. Буғдой ва бошқа экинлар бўйича ҳам шунга яқин. Агар 2008 йилда бир бонитет бали эвазига 0,4 ц/га пахта, 0.6 ц/га

буғдой олиш мумкинлигини ҳисобга олсак, тармоққа ернинг унумдорлигини ошириш учун инвестиция жалб этиш заруриятининг долзарблиги янада ортади.

Ернинг унумдорлигини, агротехник ҳолатини аввалги даражада ушлаб туриш учун олдингидан кўпроқ капитал, бу соҳадаги инновацияларни жорий қилиш кўшимча капитал сарфини талаб қилади. Ернинг бонитет балини кўтариш учун эса катта капитал маблағлар, илмий тадқиқотлар олиб бориш талаб қилинади. Натижада фермер хўжаликларининг ернинг ҳосилдорлигини кўтариш учун маблағ етишмаганлиги туфайли ерга сарфланган харажатлари ернинг олдинги даражада бонитет балини сақлаб туришга ҳам зўрға етади ёки етмайди.

Жадвал маълумотлари кўрсатиб турибдики, қишлоқ хўжалигида асосий капиталга инвестициялар 1990 йили энг юқори 26,7 фоиз даражасида бўлган. Сўнгра эса пасайиш тенденцияси юз бериб, охириги йилларда 3,5-5,2%ни ташкил қилмоқда. Табиий, бу аграр соҳани замонавий техника, технология ва бошқалар билан таъминлашга катта таъсир кўрсатади.

Қишлоқ хўжалигига инвестицияларни йўналтиришга қатор омиллар тўсқинлик қилади: Биринчидан, у бошқа тармоқларга қараганда рискнинг юқорилиги билан ажралиб туради. Соҳа маҳсулотларига талаб ҳам таклиф ҳам ноэластик. Ҳосил нафақат паст бўлса, балки юқори бўлса ҳам Самуэльсон парадокси амал қилиб, нархларнинг пасайиши эвазига даромадларни тушиб кетишига олиб келади.

Иккинчидан, аграр соҳада нархларнинг беқарорлиги ҳам инвесторларни чўчитади. Уларнинг қизиқишларини кучайтирадиган нарса бу сарфнинг қайти-мининг юқори бўлиши. Қишлоқ хўжалигида бундай кафолат бериш жуда қийин.

Учинчидан, тармоқда рентабеллик даражаси кўп жиҳатдан иш ҳақининг пастлиги эвазига эришилиши сир эмас. Ҳаммага маълум, инвестициялар билан меҳнат унумдорлиги ва иш ҳақи чамбарчас боғланган. Агар тармоқда ёки ҳудудда иш кучи кўп бўлса ва иш ҳақи даражаси паст бўлса, у ҳолда макроиктисодий миқёсдан қаралса, инвестиция кўйиш мақсадга мувофиқ эмас, деб ҳисобланади. Шу натижага арзон иш кучига камроқ сарфлаб эришиш мумкин. Маблағлар эса қайтими юқори ёки уларсиз фаолият юритиш имкони йўқ соҳаларга йўналтирилади. Натижада инвестиция учун тармоқлар ўртасида рақобат келиб чиқади. Бунда қишлоқ хўжалиги ютқзади. Чунки тармоқда ишчи кучи кўп, бу жиҳатдан қишлоқ хўжалиги ноқулай вазиятда, чунки, бу соҳадаги иш ҳақи бошқа тармоқларга қараганда паст, республикамиздаги ўртача иш ҳақининг деярли ярми айрим ҳолларда ундан ҳам кам фоизини ташкил қилади. Айниқса, ишнинг мавсумийлиги ҳамда қишлоқ хўжалигида ҳозирда 3,6 млн.дан ортиқ кишининг бандлиги ҳам катта рол ўйнайди. Кейинги 10 йилда аграр секторда банд бўлганларнинг миқдори иқтисодиётда банд бўлганларнинг 27 фоизидан ортиғини ташкил қилмоқда, тармоқнинг ЯИМдаги улуши эса қисқариб бормоқда. Бу бир томондан, қишлоқ хўжалигида бошқа тармоқларга нисбатан меҳнат унумдорлигини паст бўлишига, меҳнат ресурсларидан унумсиз фойдаланишга олиб келса, иккинчи томондан,

бандликни таъминлаш вазиятини мушкуллаштиради. У эса катта миқдордаги инвестицияларни талаб қилади. Ундан ташқари, аграр соҳа олдиға қўйилаётган вазифаларни амалға ошириш учун ҳам хўжаликлар маблағ, давлатнинг қўллаб-қувватлашиға муҳтож. Асосий капиталнинг фаол қисми бўлган техниканинг фақат мавсумий ишлатилиши ва унга бўлган эҳтиёж миқдори ҳам инвестицияларни талаб қилади. Давлат буни ҳам ҳисобға олиши зарур.

Катта миқдордаги инвестицияларсиз эса қишлоқ хўжалигини модернизация қилиб бўлмайди. Бундай вазият инвестицион имкониятларни қайта кўриб чиқиш ва уни жалб этиш механизмини яратишни талаб қилади.

Мамлакатимиз иқтисодиётида асосий капиталға қўйилган инвестициялар миқдори ЯИМ га мутаносиб равишда ўсиб бориб, 2010-2017 йилларда 24,1-26,9 %ни ташкил этган (2-жадвал маълумотлари)

Қишлоқ хўжалигида эса асосий капиталға инвестицияларнинг улуши тармоқ ялли маҳсулотига нисбатан атиги 4,5-6,3 %. Ваҳоланки, республикамизда асосий капиталға сарфланган бир сўмлик инвестиция эвазига барча тармоқларда яратилган қўшилган қиймат 3,2-3,86 сўмни ташкил этгани ҳолда қишлоқ хўжалигида бу кўрсаткич 15,8-20,8 сўм. Барча тармоқларда қўшилган қиймат қайтими камайиб боргани ҳолда қишлоқ хўжалигида ортиб борапти. Давлат бюджетидан қишлоқ хўжалигига асосий капиталға инвестиция сарфи эса пасайиб бормоқда.

Аграр соҳада модернизация ва диверсификацияни амалға ошириш, келгусида фермер хўжаликларини кўп тармоқли хўжаликка айлантириш учун

Қишлоқ хўжалигига киритилган инвестицияларнинг тармоқ ЯМдаги улуши[11-13]

	ЙИЛЛАР						2017 йил 2013 йил- га нисба- тан, %
	2010	2013	2014	2015	2016	2017	
Асосий капиталга инвестициялар, млрд. сўм	15338,7	28694,6	35233,3	41670,5	48083,1	68423,9	238,5
Ялпи ички маҳсулот, млрд. сўм	62388,3	120861,5	145846,4	156731,0	199993,4	254043,1	322,5
Инвестицияларнинг ялпи ички маҳсулотда-ги улуши %да	24,6	23,7	24,1	26,5	24,0	26,9	
Қишлоқ хўжалигига инвестициялар, млрд. сўм	530,6	1334,0	1447,9	1375,4	1646,4	2379,3	252,6
Қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулоти, млрд. сўм	16774,7	21068,0	27564,9	28681,7	36198,8	50046,5	357,0
Қишлоқ хўжалигига инвестицияларнинг ялпи маҳсулотдаги улуши, %	4,7	6,3	5,2	4,8	4,5	4,7	
Республика бюджетидан ажратилган маб-лағларнинг жами сарфланган инвестиция-даги улуши, %да.	32,9	33,5	37,0	42,5	34,4	23,2	
Тармоқларнинг ялпи қўшилган қиймати, млрд. сўм.	57797,7	110950,9	133366,2	156731,0	177561,9	219290,7	197,6
1 сўмлик инвестиция ҳисобига яратилган қўшилган қиймат, сўм	3,77	3,86	3,78	3,76	3,69	3,2	82,9
Қишлоқ хўжалигининг ялпи қўшилган қиймати, млрд. сўм.	14018,2	21060,8	25193,8	28672,2	32276,8	43149,8	204,9
Қишлоқ хўжалигида 1 сўмлик инвестиция ҳисобига яратилган қўшилган қиймат, сўм	26,4	15,8	17,4	20,8	19,6	18,1	114,5

табиий қўшимча инвестициялар талаб қилинади. Чунки, маҳсулотни қайта ишлаш янги инфраструктурани барпо қилиш, эскиларини таъмирлаш ва энергия, сув таъминоти, оқава, чиқинди масаласини ҳал қилишни, экологияга путур етказмаслик чораларини кўришни талаб қилади.

Қишлоқ хўжалигида аврал асосий капиталга йўналтирилган инвестициялар молиялаштириш манбаининг 32,9-42,5 %ини давлат бюджети маблағлари таш қил этган бўлса, 2017 йилга келиб 23,2 фоизга тушиб қолди. Қишлоқ хўжалигида асосий капиталга инвестицияларнинг жами инвестициядаги улуши 2010 йилдан бошлаб атиги 3,3-4,1% ни таш қил қилишини ҳисобга оладиган бўлсак, бу соҳанинг улушига нисбатан анча кичик миқдор эканлигик ўриниб турибди.

Шунингчун қишлоқда инвестиция масаласини ҳал этишда диверсификацияни амалга ошириш, агро-саноат-молия гуруҳларининг шаклланиши муҳим аҳамиятга эга. Унинг ташкилий-иқтисодий шакли жаҳонда қўлланилаётган замонавий барқарор кооперацион алоқаларга хос тузилма кластерлар бўлиб, у хомашё ишлаб чиқаришдан бошлаб, тайёр пировард маҳсулотни истеъмолчига етиб боришигача бўлган занжирни ифодалайди.

Кластернинг афзаллиги шундаки, у ихтисослашувнинг устунлиги билан универсаллик: интеграция, кооперациянинг, таълим, фан, ишлаб чиқаришнинг бирлиги устунлигини ўзида мужассамлаштиради ва бунинг эвазигв инновацион ғояларни ишлаб чиқиш ва қўллаш устуворлигига эга бўлади. Кластерлаштиришда инвестицион фаоллик, инновацион фаолиятни тезлаштириш асосида рақобатбардошликни ошириш назарда тутилади. Энг муҳими илмий-тадқиқот, таълим марказлари, илмий ишлаб чиқариш бир бутун бўлиб бирлашади.

Кластер кўпроқ давлатнинг саноат сиёсатини ифодаласада, бизнинг республикамизда аграр соҳада долзарб муаммо пахта хом ашёси етиштиришдаги қатор муаммоларни ечишга ёрдам бериши жиҳатидан ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Президентимиз доимо таъкидлаб келадиган хомашёни тайёр маҳсулот даражасига етказишимиз ўн мартадан кўпроқ моддий бойлигимизни кўпайтириши мумкинлиги, бу айниқса янги иш ўринлари яратилишига олиб келишига алоҳида аҳамият бериши туфайли уни синаб кўриш учун 2017 йил 19 майда “Бухоро вилоятида замонавий пахта-тўқимачилик кластерини яратиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2978 сонли қарори қабул қилинди. Ўз моҳиятига кўра миллий иқтисодиётимиз учун янги бўлган, саноатнинг илғор тури кластер схемасини яратиш ва жорий этиш асосида “пахта хом ашёсини етиштириш – қайта ишлаш – тайёр маҳсулот” шаклидаги ёпиқ занжирдан иборат, юз фоиз чикитсиз ишлаб чиқариш объектини ташкил этиш кўзда тутилган [10].

Жаҳон тажрибаси кўрсатадики, кластер бир томондан инвестицион муҳитни яхшилаб, бу борадаги муаммоларни бартараф қилишда муҳим рол ўйнаса, иккинчи томондан, давлатнинг қўллаб-қувватлашига таянади.

Қишлоқда, айниқса, барқарор равишда энергия, газ, сув ҳамда оқва таъминоти, транспорт, коммуникация ниҳоятда катта аҳамиятга эга. Булар аҳолининг ҳаёт кечирishi учун ҳам, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш, сақлаш, бизнесиривожланиши учун ҳам бирдай зарур. Ундан ташқари айниқса, қишлоқда ишлаб чиқариш ва маиший чикитларни нима қилиш керак? деган муаммо долзарблaшади. Бундай мақсадларни амалга ошириш учун мувофиқ равишда инфратузилма ва унинг таркибини тубдан такомиллаштириш зарур.

Мамлакатимизда туризмнинг ривожланиши ҳам қишлоқ хўжалиги олдига янги-янги вазифалар қўяли. Буларнинг барчаси катта маблағлар ва турлилойдихаларни амалга оширишни талаб қилади.

Энг муҳими, муваффақиятли фаолият юритиш учун билим, салоҳият, тажриба керак. Шунинг учун асосий фаолиятдан ташқари бошқа фаолият билан ҳам шуғулланишни танлар экан, фермер имкониятларини ниҳоятда синчковлик билан тарозига солиб, таҳлил қилишни талаб қилади. Бунинг учун билим, малака, маҳорат талаб қилади. У ўз навбатида инсон капиталига инвестицияни талаб қилади.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

1. Қўйилган мақсадни амалга ошириш учун мамлакатимизда ривожланган мамлакатлар тажрибасидан келиб чиқиб, аграр соҳага инвестициялар миқдорини кескин ошириш, ҳеч бўлмаганда бюджетдан сарфланадиган улушни тармоқлар ўртача даражасига етказиш зарур;

2. Қабул қилинган фармон ва қарорлар ижроси асосида қандай ўзгаришлар юз бераётганини, барча ёрдам ва имтиёзлар (жумладан, ирригация-мелиорация ишларини бажаришга мўлжалланган махсус фондлардан ажратилган маблағларни ҳам қўшиб) умумий равишда яратилган маҳсулотга нисбатан қандай улушни ташкил қилиши ва у ривожланган давлатлар даражасига нисбатан қандай ўрин тутишини аниқлаган ҳолда келгусида меъёрий ҳужжатлар ишлаб чиқиш ва институционал ўзгаришларни амалга ошириш керак.

3. Қишлоқ хўжалигининг табиат билан чамбарчас боғлиқлиги, иқтисодий қонунларни табиат қонунлари билан чирмашиб кетишини ҳисобга олган ҳолда президентимиз томонидан аграр соҳага тегишли 2017-2018 йиллар қабул қилинган қатор қарорларнинг дастлабки натижаларини ўрганиш асосида соҳани қўллаб қувватлаш зарур. Бунда айниқса, инновацион инвестициялар:

а) инфраструктурани ривожлантириш ва самарадорлигини оширишга мўлжалланган лойихаларни;

б) органик ва минерал ўғитларнинг илмий асосланган ўртача меъёрларини (азот, калий, фосфор ўртасида) сақлашга қаратилган лойихаларни;

в) долзарб илмий тадқиқотларни;

г) экологик муҳитни яхшилашга;

д) кластер тизимини шакллантириш ва ривожлантиришга қаратилган лойиҳаларни давлат томонидан қўллаб-қувватлашни кучайтириш зарур.

4. Иқтисодиёт ва саноат вазирлиги ва Қишлоқ хўжалиги ҳамда Сув хўжалиги вазирлиги ҳамкорлиги ва бошчилигида ташкил этилган фондлар маблағлари ва бошқалар ҳисобидан аграр соҳа учун кадрлар тайёрлаётган олий таълим муассасалари ва илмий-тадқиқот институтлари олимлари раҳбарлигида талабалар учун қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, қайта ишлаш, йиғиш, сақлаш, ташиш жараёнида сифатни йўқотмаслик, сув ресурсларини тежовчи технология ва суғоришнинг ресурс тежовчи янги методларини ишлаб чиқиш, аграр секторнинг бошқа долзарб масалаларига қаратилган илмий изланишлар учун тендер асосида махсус грантлар ажратиш.

Бу чора-тадбирлар “Ҳаракатлар дастури” ва президентимиз томонидан 2017-2018 йилларда қабул қилинган фармон ва қарорларда қишлоқ хўжалиги тараққиётини таъминлаш учун кўзда тутилган мақсадларни амалга оширишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги 2017 йил 7 февраль ПФ-4947–сонли Фармони

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. М. Мирзиёевнинг Қишлоқ хўжалиги ходимлари кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи, 2017 йил 9 декабрь.

3. Алимарданов М., Хайдаров А., Бозоров А., Шарипова Н. Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётига чет эл инвестицияларини жалб қилишда солиқларнинг роли. *“Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 5, октябрь, 2017 йил.*

4. Астанакулов О.Т., Асатуллаев Х.С., Халиков С.У. Анализ и оценка эффективности инвестиционных проектов. *“Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 3, июнь, 2018 йил. www.interfinance.uz;*

5. Обидов С. Мамлакатимиз реал сектор корхоналарига инвестициялар жалб қилиш ҳолати ва уларни баҳолаш усуллари. *“Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 3, май-июнь, 2017 йил № 3, 2017 www.iqtisodiyot.uz;*

6. Сайдахмедова З. Д., Ахмедова Д.Х. Глобаллашув шароитида инновацион иқтисодиётни ривожлантиришда инвестицияларнинг роли. *“Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 3, июнь, 2018 йил.*

7. Тожибоева Д. Кўп укладлилиқ шароитида аграр соҳа самарадорлигини оширишнинг илмий-назарий асослари. Т.: “Fan va texnologiya”. 2012.

8.Турсунов У. А. Ўзбекистонда жамғармалар ва инвестициялар ҳолатини макроиқтисодий жиҳатдан статистик баҳолаш. *“Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 4, август, 2017 йил*

9.Хусанов Д. Аграр соҳада инвестиция фаоллигини оширишнинг долзарб масалалари. /Бизнес эксперт. 2017, №9, 46-51 бетлар.

10. Раҳматов М. А., Зарипов Б. З. Кластер – интеграция, инновация, ва иқтисодий ўсиш.-Т.:”Zamin Nashr”, 2018.

11. Альманах Узбекистан 2013. Центр экономических исследований. Ташкент 2013.

12.Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги. Статистик тўплам. Тошкент, 2015.

13.Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги. Статистик тўплам. Тошкент, 2018.

14.Доклад о мировых инвестициях 2017. Инвестиции и цифровая экономика. Основные тенденции и общий обзор. UNCTAD/WIR/2017 (Overview)

15. <https://www.vestifinance.ru/articles/113501>